

felsefiyat

Nesrin KALE

2. Baskı

Prof. Dr. Nesrin KALE

FELSEFİYAT

ISBN 978-605-4282-46-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2014, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında

yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları

satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Eylül 2009, Ankara

2. Baskı: Ekim 2014, Ankara

Yayın-Proje Yönetmeni: Ayşegül Eroğlu

Dizgi-Grafik Tasarım: Gülnur Öcalan

Kapak Tasarımı: Salvador Dali "RAPHAELLESQUE HEAD EXPLODING"

Baskı: Yorum Basım Yayın ve Matbaacılık Ltd. Sti

İvedik Organize Sanayi Bölgesi

Matbaacılar Sitesi 35.Cadde No: 36 - 38 06370

(0312-395 21 12)

ANKARA

(0312-394 54 94 - 394 54 95)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 13651

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

Prof. Dr. Nesrin KALE

Lisans ve yüksek lisans eğitimi: Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü (1985)

Doktora eğitimi: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Ana Bilim Dalı (1993)

Doçent: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı (1997)

Profesör: Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Muğla (2003)

Girne Amerikan Üniversitesi, KKTC (2009)

İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul (2012)

Yayınlar

- Felsefiyat (Felsefeye Dair), İmaj Yayıncılık, Ankara, 1997. İkinci Basım (2009) Pegem yan. Ankara. Üçüncü basım (2014)
- Etik Sorunsallar ve Eğitim, (Mayıs 2004) Seçkin Yayıncılık Ankara.
- Nasıl Bir İnsan? Nasıl Bir Öğretim?, (Ocak 2003) Ütopya Yayıncılık, Ankara.
- Liseler İçin Felsefe Ders Kitabı, M.E. Bakanlığı,(2005-2006-2007-2008-2009-2010)
- Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar (Philopsophical and Ideological Perspectives on Education-Gerald L. Gutek) (çeviri) Pegem Yan. (1997) 1. Basım. Ütopya Yayıncılık, Ankara, (İkinci Basım 2001- 3. Basım 2006, 4. Basım 2011, 5. Basım 2014).

Annem, babam ve aileme...

ÖN SÖZ

1997 yılında İmaj Yayıncılık tarafından basımı yapılan **Felsefiyat (Felsefeye Dair)** bu baskıda daha kapsamlı bir felsefe kitabı haline getirilmiştir.

Çalışmada öncelikle felsefenin konuları/dalları ve temel kavramları (felsefe sorusu, felsefe tarihi, ideoloji, kuram gibi) belli başlı filozofların düşüncelerinden örnekler verilerek irdelenmektedir.

Sonraki bölümlerde ise, sırasıyla İlkçağ'dan başlayarak (Doğuda ve Batıda) Ortaçağ, Rönesans ve Aydınlanma Dönemlerinin felsefesi, sosyal yapısı; siyaseti, bilimi, eğitimi, dini ve sanatı ele alınmaktadır.

Dönemlerin düşünce tarihi ile sosyal yapının içindeki tüm olgular (din, siyaset, eğitim, sanat, bilim, vs.) karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Bir dönemin felsefesini anlamak için o dönemin maddi ve manevi tüm ürettiği değerlere bakılması gerekmektedir. Yine o dönemin değerlerini; özelliklerini anlamak için dönemin felsefesini; filozoflarının problemlerini anlamamız döneme ilişkin açıklamalarımızın, yorumlarımızın geniş perspektifli ve çok daha objektif olmasını sağlamaktadır. Tarih denilen olgu aslında bu etkileşim sürecinden başka bir şey değildir.

E. Cassirer'e göre, tarihte biz, insanın bütün yapıtlarına ve bütün işlerine onun yaşamının bir tortusu olarak bakarız ve bu özgünlükleriyle yeniden kurmak, böylelikle de içinden türedikleri yaşamı anlamak ve duymak isteriz. İşte bu yaşamı çok daha bütünsel ve objektif anlayabilmenin yolu insanın tüm ürettiklerine (maddi ve manevi değerlerine) bunların etkileşim sürecindeki işlevleriyle bakabilmek, en temelde de bu değerlere ilişkin felsefeyi; kavramları yakalayabilmektir.

Çalışmada son bölüm 20. yüzyılın belli başlı felsefelerine ayrılarak düşünce tarihindeki süreci günümüze kadar getirmek ve bu süreci bütünsel olarak okuyucunun objektif değerlendirmesine sunmak amaçlanmıştır.

Kitapta bölüm aralarında ve sonlarında yer verilen makalelerin/filozofların özgün metinlerinin düşünsel zenginlik ve tartışma yaratacağı düşünülmektedir.

Kitabın hazırlanması sürecinde yararlanılan kaynaklar dipnot olarak belirtilmeyip kaynakçada yer almaktadır.

Aristoteles'in "Metafizik"de belirttiği gibi, "insanlar bilgisizlik durumundan kurtulmak için felsefeye yönelir, bu amaçlarının pratik kazançtan çok anlama olduğu açıkça görülüyor". İşte sadece bu anlamaya; bilgiye duyulan sevgi; bilgelik sevgisi başkasına iletilip, paylaşıldığı zaman felsefe bir pedagoji haline gelmektedir. Bu özelliğiyle de J. Dewey'e göre felsefenin tarihi aslında başından itibaren bir pedagoji tarihidir. Felsefe kitapları da bu anlam/bilgi paylaşımına hizmet ederler.

Felsefe tarihi, felsefeyi ve insan yaşamını anlamının çok önemli bir kılavuzudur. Bu anlamda, felsefe tarihçisinin felsefe tarihini ortaya koyuş biçiminin kendisinin de zaten bir felsefe olduğu söylenebilir.

Hegel'e göre, felsefe tarihi, soylu zihinlerin resmigeçidi, bir düşünce kahramanları galerisidir. İşte felsefe tarihçisi bu "galeri"yi kendi felsefe ve kültürel donanımıyla anlar ve irdeler.

Ancak, bu "galeri"deki düşüncelerin, eserlerin her dönemin sorunları ışığında tartışılması, karşılaştırılması yani bunların hep "yeniden" okunması gerekir. Bu "yeniden" okumalar, bize filozofların düşüncelerinde günümüz için hâlâ geçerliliğini koruyan şeyleri yakalatabilir.

Bir felsefeye giriş ve felsefe tarihi kitabı olan bu çalışmanın felsefeye; "bilgelik"; "anlamaya" "ihtiyaç" duyan herkese; öğrencilerime yararlı olmasını dilerken, kitaba düşünceleriyle, eserleriyle zenginlik katan tüm yazarlara ve ustalarım, Pegem Akademi yayınevi çalışanlarına kitabın basımı için gösterdikleri ilgiye teşekkür ederim.

Prof. Dr. Nesrin KALE

İstanbul, 2014

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ..... vii

1. BÖLÜM

FELSEFE NEDİR?	1
1. FELSEFE; BİLGELİK, BİLGİ SEVGİSİ.....	1
2. BİLGİNİN TANIMI VE BİLGİ TÜRLERİ	3
A. GÜNDELİK BİLGİ	4
B. DİNSEL BİLGİ.....	4
C. TEKNİK BİLGİ	5
Ç. BİLİMSEL BİLGİ.....	5
D. SANAT BİLGİSİ	9
3. FELSEFE BİLGİSİ	10
“Felsefe Bir Serüvendir”	11
4. FELSEFE SORULARI.....	12
5. KURAM, –İZM VE İDEOLOJİ NEDİR?	15
* İzm Kaynaklı Kuram	15
* Tepki Kaynaklı Kuram	16
* Uygulama Kaynaklı Kuram	16
* İdeolojiler.....	18
”Felsefe Nedir?”	20
6. FELSEFE TARİHİ	22
“Ne İş Yapar Felsefe?”	24

2. BÖLÜM

FELSEFENİN KONULARI	27
A. METAFİZİK	29
B. EPİSTEMOLOJİ	31
*Bilgi Kuramının Temel Soruları ve Problemleri.....	32
*Rasyonalizm (Akılcılık)	34
*Platon	34
*Aristoteles	35

*Fârâbî.....	36
*René Descartes.....	36
*Spinoza.....	38
*Friedrich Hegel.....	38
*Empirizm (Deneycilik).....	39
*John Locke.....	39
*David Hume.....	40
*Thomas Hobbes.....	41
*Kritisizm (Eleştiricilik).....	41
*Immanuel Kant.....	41
*Sezgisicilik (Entüisyonizm).....	42
*Henri Bergson.....	43
“Platon’un Mağara Benzetmesi”.....	43
C. BİLİM FELSEFESİ.....	44
*Bilimin Tarih İçindeki Gelişimi.....	45
*Felsefe – Bilim İlişkisi.....	50
*Ürün Olarak Bilim.....	51
*Hans Reichenbach.....	51
* Rudolph Carnap.....	52
*Carl Gustav Hempel.....	52
*Etkinlik Olarak Bilim.....	53
*Thomas Kuhn.....	53
*Stephen Toulmin.....	54
*Bilimi Klasik Görüş Açısından Tanımlamak.....	54
*Klasik Görüşe Yapılan Eleştiriler.....	56
*Bilimsel Bilginin Hayatla İç içeliği.....	56
Ç. MANTIK.....	58
*Eleştirel Düşünme.....	59
*Problem Çözme.....	60
*Yaratıcı Düşünme.....	60
“Düşüncenin Gizlerinde Gücümü Buldum” (Euripides).....	61
D. ONTOLOJİ.....	65
*Herakleitos.....	66
*Whitehead.....	67
*Demokritos.....	67

*La Mettrie	67
E. ESTETİK	68
*Felsefe ve Sanat	69
*Sanat Eseri	70
*Taklit Olarak Sanat	73
*Yaratma Olarak Sanat.....	74
*Oyun Olarak Sanat.....	74
*Sembol Olarak Sanat.....	76
*Kurumsal Sanat Kuramı.....	78
*Yapı-Anlam Sanat Kuramı.....	78
*Estetiğin Temel Kavramları	78
*“Güzellik” Problemi	78
*Güzellik-Doğruluk-İyi-Hoş-Yüce İlişkisi	80
*Platon: İdealist Sanat.....	81
*Aristoteles: “Poetika”, “Katharsis”	82
*Estetiğin Temel Sorunları	87
F. Nietzsche: “Tragedyanın Doğuşu”	89
“Collingwood’un Sanat Felsefesi”	91
F. ETİK	93
*Ahlak Yasalarının Nitelikleri	95
*Özgürlük-Sorumluluk İlişkisi.....	96
*Evrensel Ahlak Yasasını Reddedenler	99
*Hazcılık	99
*Yararcılık	99
*Bencilik	100
*Anarşizm.....	100
* Evrensel Ahlak Yasasını Kabul Edenler.....	101
“Gorgias” (Belagat Üzerine).....	105
*İnsanı Özgürleştiren İmgelem Bilgiden Daha Önemlidir (Einstein)	106
G. DİN FELSEFESİ	110
*Teoloji ve Din Felsefesinin Farkı	112
*Dinin Felsefi Temellendirmesi.....	112
*Din Felsefesinin Temel Soruları.....	113
*Teizm.....	114
*Deizm	115

*Panteizm	116
*Agnostisizm.....	118
“Etik’in Kozmik ve Dinsel Temellendirmesi”	119
H. SİYASET FELSEFESİ.....	119
*Siyaset Felsefesinin Temel Kavramları.....	120
*Siyaset Felsefesinin Temel Soruları.....	122
*Temel İnsan Hakları	126
*Siyaset Felsefesinin İki Ana Problemi	129
*İdeal Düzen Arayışları.....	130
*İdeal Bir Toplum; Ütopya	132
Aldous Huxley’in “Cesur Yeni Dünya”sı	137
George Orwell’in “1984”ü.....	139

3. BÖLÜM

İLK ÇAĞ DÖNEMİ VE FELSEFESİ	141
A. MİTOLOJİ VE MİTOSLAR.....	141
Bir Açıklama Yolu Olarak Mitos	142
B. ANTİK YUNAN EDEBİYATINDA MİTOS	144
*Destanda Mitos.....	145
*Trajedide Mitos	146
C. PLATON FELSEFESİNDE MİTOS.....	149
*Gorgias.....	149
*Protagoras.....	151
*Menon.....	152
*Devlet	153
*Phaidon.....	155
*Symposion	157
“Tanrıların Yaratılışı”	164
Ç. DOĞA FELSEFESİ.....	167
D. İNSAN FELSEFESİ.....	168
*Sokrates.....	168
*Platon	170
*Aristoteles.....	171
E. TOPLUMSAL YAŞAM VE SANAT.....	173

F. ESKİ YUNAN'DA SİYASET	179
G. ESKİ YUNAN'DA EĞİTİM	186
“Aristoteles'te Liberal Eğitim”	187
“ Hypatia; Son Yeni Platoncu ”	188

4. BÖLÜM

ORTA ÇAĞ DÖNEMİ VE FELSEFESİ	197
A. ORTA ÇAĞ'DA FELSEFE.....	197
*Saint Thomas Aquinas.....	205
*Ionnes Duns Scotus.....	208
*Petrus Abelardus	210
*Roger Bacon	211
*Fârâbî.....	214
B. ORTA ÇAĞ'DA EĞİTİM	214
*Batı Eğitim Merkezleri.....	217
*Doğu Eğitim Merkezleri.....	218
“Yusuf Hâs Hâcib ve İnsan”	221
C. ORTA ÇAĞ SANATI.....	222
“Orta Çağ Türk Dünyasında İnanç ve Sanat İlişkisi.....	231

5. BÖLÜM

RÖNESANS DÖNEMİ VE FELSEFESİ.....	233
Rönesans'ı Oluşturan Tarihsel Süreç	233
A. RÖNESANS'TA DOĞA FELSEFESİ.....	236
* Doğa Bilimleri ve Matematik	241
* Galileo Galilei.....	241
* Johannes Kepler.....	242
* Giordano Bruno	243
B. RÖNESANS'TA DİN OLGUSU VE EĞİTİM	244
*Martin Luther	249
*Jean Calvin	249
C. HÜMANİZM.....	250
*Erasmus.....	253
“Deliliğe Övgü”- Erasmus.....	253

*Bir Hümanistin Ölüm Söylemi - Ölüm Denen Kriz.....	255
Ç. RÖNESANS SİYASET VE HUKUK FELSEFESİ.....	257
*Niccolo Machiavelli.....	258
*Jean Bodin, Hugo Grotius ve Johannes Althusius	264
D. ÜTOPYALAR.....	268
*Thomas More'un "Ütopya"sı	268
*Tommaso Campanella'nın "Güneş Ülkesi"	269
*Francis Bacon ve "Yeni Atlantis"	269
E. RÖNESANS SANATI	270
"Montaigne ve Denemeler"	277

6. BÖLÜM

AYDINLANMA DÖNEMİ VE FELSEFESİ.....	281
A. AYDINLANMANIN GENEL ÖZELLİKLERİ	281
* Aydınlanma Döneminde İdeolojinin Kaynakları.....	286
B. SİYASET FELSEFESİ.....	287
* Montesquieu ve John Locke	287
*Jean-Jacques Rousseau.....	289
C. POZİTİVİZM (OLGUCULUK)	294
*Auguste Comte	294
Ç. MODERN SANAT	295
* Romantizm.....	299
"Düz"- Düşünen Akıl - Hisseden Akıl	301

7. BÖLÜM

ÇAĞDAŞ FELSEFELER	303
A. PRAGMATİZM	306
* John Dewey	307
* Deneyciliğin Felsefi Temelleri.....	311
* Deneyciliğin Eğitime İlişkin İlkeleri.....	315
* Demokratik Toplum ve Eğitim	316
B. LİBERALİZM.....	319
* Liberalizmin İnsan Doğası ve Aklına İlişkin Görüşleri.....	320
* Laiklik	322

* Bireycilik.....	322
* İlerleme	324
* Liberalizmin Sosyal ve Eğitim Programları.....	326
* Liberalizm Karşıtları	326
* Liberalizm ve Eğitim.....	327
* Marx'ın Liberalizm Eleştirisi	332
* Düşünce Tarihinde Yabancılaşma Problemi.....	333
C. VAROLUŞÇULUK.....	336
* Kitle Toplumunun Krizleri.....	337
* Varoluşçuluğun Sistemlere Getirdiği Eleştiri.....	339
* Varoluşçuluğun Eğitim İlkeleri.....	343
* Çağdaş Eğitime Varoluşçuluğun Getirdiği Eleştiri	344
* Hümanist Psikoloji.....	348
“Erich Fromm'da Bilgi, Toplum ve Hümanist Planlama”	351
* Sören Kierkegaard.....	353
* Jean Paul Sartre.....	360
* Friedrich Nietzsche	368
Ç. FENOMENOLOJİ.....	375
*Edmund Husserl.....	375
*Max Scheler	377
D. ANALİTİK FELSEFE	380
* Önermelerin Sınıflanması.....	382
* Felsefi Analiz ve Eğitim	384
E. FELSEFİ ANTROPOLOJİ	386
* Biyoloji Kuramı ve Arnold Gehlen.....	386
* Gehlen'de İnsan Morfolojisinin Biricikliği.....	387
* Çevre Kuramı, Uxtil ve Cassirer	389
* Helmut Plessner	390
* Takiyettin Mengüşoğlu.....	393
* Kültür Antropolojisi ve Erich Rothacker.....	396
* Michael Landmann	397
* Claude Levi Strauss ve Yapısalcılık Yöntemi	398
F. HERMENEUTİK.....	401
* Hermeneutik ve Eğitim	405
G. POSTMODERNİZM.....	407

* Modernizmden Postmodern Söylemlere Doğru	407
* Postmodernizmin Tanımı.....	411
* Jean-François Lyotard	415
* Post yapısalcılık	418
*Jean Baudrillard.....	418
* Michel Foucault.....	419
* Postmodernizm ve Eğitim	419
* Postmodern Sanat	422
* Pop Art.....	426
* Postmodern Heykel.....	427
* Postmodern Mimarlık	429
* Postmodern Sinema.....	431
* Postmodern Edebiyat.....	432
* Kavramsal Sanat	433
H. FEMİNİZM.....	435
* Feminizmin Kökeni	435
* Feminizmin Türleri.....	436
* Ekofeminizm.....	437
* İslami Feminizm.....	437
* Marksist Feminizm	438
*Feminizm ve Varoluşçuluk.....	439
“Sınıf Mücadelesi ve Kadının Kurtuluşu”	440
“Feminist Felsefe ve Çokkültürlülük”	443
SÖZLÜK	445
KAYNAKÇA.....	453

1. BÖLÜM

FELSEFE NEDİR?

1. FELSEFE; BİLGELİK, BİLGİ SEVGİSİ

Antik Yunan dünyasının ürünü olan felsefe (philosophia) sözcüğünün anlamı bilgi, bilgelik sevgisi (philia: sevgi; sophia: bilgi, bilgelik) olup sözcük Yunancadan Latince ve diğer dillere, Arapçaya oradan da Türkçeye geçmiştir. Yunanlıların “bilgelik sevgisi” ya da “hikmet arayışı” olarak tanımladığı felsefe; insanın soru sorma, sorgulama yapabilme ve akıl yürütme yeteneğine dayalı bir düşünme yetisidir. Filozof (philosophos) da bilgiyi arayan, ona ulaşmak isteyen kişidir. Filozof, hayatın anlamını bulmaya ve bu anlama uygun şekilde yaşamaya çalışır, edindiği bilgileri yetersiz bulup tedirginlik duyar, eleştiri yapar.

“Gerçek bilgiyi”, hayatı yaşanmaya değer kılacak ilkeleri bulmaya çalışır ama bu bilgi ve ilkeleri sürekli, zaman ve mekân koşulları doğrultusunda sorgulayıp değiştirmeye hazırdır. İnsan yaşamını ilgilendiren her şey hakkında akıl yürütüp bunları felsefi problem konusu yapabilen filozof, apaçık ve doğru olduğunu bildiğimiz ya da böyle olduğuna inandığımız her şeyi sorgulayabilir; insanın, dinin, Tanrı'nın, dış dünyanın var oluşuyla, bilginin kaynağı ve sınırlarıyla, bilimle, sanatla ve daha bir çok konuyla ilgili sorular sorabilir.

Büyüdükçe dünyaya hayret etme yeteneğimizi yitiriyoruz (Dünyayı sıradan ve alışıldık olaylar ve olgular bütünü olarak görmeye başlıyoruz.). İşte filozofların bizde yeniden canlandırmaya çalıştığı şey de budur. Çünkü her şeye rağmen içimizde bir ses, yaşamın büyük bir sır olduğunu söyler. Bu bizim, bir zamanlar daha düşünmeyi öğrenmeden önce yaşadığımız bir duygudur (Çocuklar için dünyadaki her şey yeni ve ilginçtir.). Bir filozof da dünyaya alışmayı bir türlü beceremez. Dünya onun için hâlâ akıl almaz bir şey, hâlâ sırlarla dolu, gizemli bir şeydir. Filozoflarla küçük çocukların önemli ortak yanları budur; bir filozof ömrü boyunca duyarlı bir çocuk olarak kalır.

Sokrates ve Platon da “neyi bilmediklerini bilmenin bilginin asıl kaynağı” olduğundan hareket ederlerken, Aristoteles felsefeyi “**var olanın ilk temellerini ve ilkelerini araştıran bir bilgi**” olarak tanımlarken aslında felsefenin işlevini de irdelemiş olmaktadır. Gerçekte de felsefe; bilgiyi, doğruyu arama işidir; “bilgi” sevgisidir. Doğru bilgiye ulaşana kadar eldeki bilgileri sorgulamak, eleştiri süzgecinden geçirmek, mevcuttan şüphe etmek, doğru bilgiye ulaşıldığında bile bununla yetinmemek, durmamak, Jaspers’in deyişiyle “**hep yolda olmak**” felsefeyi tanımlayan temel motiflerdir.

Pythagoras – Atina Okulu

Felsefe sözcüğünü ilk kez kullanan matematikçi ve filozof Pythagoras (M.Ö.580-500), bilgeliğin yalnızca tanrılara yakıştığını insana düşen işin ise bilgeliği sevmek ve bilgelik düzeyine ulaşmaya çalışmak olduğunu ileri sürmüştür. Herakleitos (M.Ö.540-480)’un da felsefe sözcüğünü ilk kullanan filozof olduğu iddia edilmektedir.

Platon’un ‘Protagoras’ diyalogunda Sokrates Protagoras’a “**senin derslerin nasıl bir fayda sağlıyor?**” diye sorar ve ondan şu cevabı alır; “**evine daha iyi bir**

halde döneceksin”. Ancak felsefe insanı soru-cevap, anlama ve sorgulama sürecinin içine çektiğinden bir taraftan da kafaları karıştırır hatta bir süre huzursuz eder; Sokrates’in konuştuğu insanları çarpan balığı misali sersemletmesinde olduğu gibi.

Felsefedeki fikirler ancak farklı görüş ve kanaatlere duyarlı olarak ve özellikle onlara ihtiyaç duyarak gelişir. Nitekim felsefe evrensel işbirliğine son derece açıktır. Karşılıklı yeniden değerlendirmelerle sorunlar her defasında daha da açıklığa kavuşturulur, daha doyurucu sonuçlara varılır. Felsefi anlamda hoşgörü bir kayıtsızlık, bir başıboşluk şahsiyetten fedakarlık değil; felsefe bilgileri, doğruları tüm dünya ile paylaşmaktır. Felsefe; evreni, insanı ve değerleri anlamak amacıyla sürdürülen en geniş bir araştırma, birleştirici bir açıklama gayretidir. Farklı kanaatleri kabul etmese bile en azından onları anlamaya çalışır.

Amacı güvenilir bilgiyi elde etmek olduğundan bir son başvuru mahkemesi olarak da tanımlanan felsefe, kesin anlamını Platon ve Aristoteles’in düşünceleriyle kazanmıştır. **Platon**’a göre felsefe; doğruya varmak, var olanı bilmek için düşüncenin yöntemli olarak çalışmasıdır ve ideaların bilgisi felsefe bilgisidir.

Aristoteles ise felsefeyi, var olanın ilk temellerini ve ilkelerini araştıran bir bilim kısaca bir ilkeler bilimi olarak tanımlar; o, ontolojiye ilk felsefe der.

İşte, ruhu karanlıktan aydınlığa çevirme yani eğitim (paideia), Yunanlılarda İlkçağ boyunca felsefe ile bir bütünü oluşturmuşlar; felsefe eğitimin hem aracı hem amacı olmuştur. Başka deyişle gerçekliğe ilişkin kavramlara ulaşma çabası felsefi bir etkinliktir. Felsefe kavram üretme sanatıdır. Filozof kavramı keşfeder, onun üzerinde düşünür.

Bu nedenle bilim, sanat ve felsefenin ortak özellikleri yaratıcılıklarıdır. Bu üç düşünce biçimi özdeşleşmeden kesişir, iç içe girer felsefe; kavramlarıyla olayları/olguları tanımlar, sanat; duyularıyla anıtlar diker, bilim de; fonksiyonlarıyla şeyleri (tek tek durumları) formülleştirir. Kavramlar, gök cisimleri gibi önceden tamamlanmış olarak bizi beslemezler. Kavramlar için ayrı gökyüzü yoktur. Onlar keşfedilmeli, üretilmeli ya da asıl yaratılmalıdırlar ve yaratıcılarının imzasını taşımadıkça da bir şey olamazlar. Filozof, saf doğruyu arar bundan dolayı felsefi düşünce bir tür özgürlüğe kavuşmadır; en mükemmel özgürce yapılan sanatsal bir etkinliktir.

2. BİLGİNİN TANIMI VE BİLGİ TÜRLERİ

Her türlü bilginin ortaya çıkabilmesi için öncelikle bir suje (kişi, özne) ve bu sujenin herhangi bir şekilde tercihiyle veya çalıştığı alanıyla ilgili yöneldiği bir ya da birden çok objenin (nesnenin) olması gerekmektedir. Bilgi, sujenin ilgilendiği obje ne ise ona ilişkin yaptığı bir açıklama; verdiği bir yargıdır. Bu yargı doğru veya yanlış olabilir. Bu nedenle bilgi ve bilinç (suje bilinci) birbirini gerektiren olgulardır.

Bir bilginin doğruluğu ya da yanlışlığı bilince başvurulmadan ortaya konamaz. Bilinci; özneliğin nesnellikte ve nesneliğin öznellikte bütünleştiği yer olarak tanımlamak mümkündür. Doğru ya da yanlış bir yargıyı dile getirmeyen soru, ünlem, dilek cümleleri birer bilgi değildir.

Sujenin objeye yönelmesini, bilmesini sağlayan bağlara bilgi aktarı (bilgi edimleri) denir. Bu aktar şunlardır: algılama, düşünme, kavrama, analiz (ayrıştırma), sentez (birleştirme), çıkarsama vb.

Bilgilere kavramlar arası kurulan ilişkilerle ulaşılır. Kavramlar kişilerin tek tek izlenimlerinin ortak yanlarını içine alır; var olanın yerine geçerek bilginin malzemesi hâline gelir ve kavramlar dil düzleminde sözcükler ya da formüller gibi ifadelere dönüşür.

İnsanı insan yapan en temel niteliklerinden biri çevresini saran dünyayı, toplumu, tarihini ve kendisini bilmek ve tanımak istemesidir. Aristoteles’in ünlü yapıtı “Metafizik”, “**insanlar doğaları gereği bilmek isterler**” cümlesi ile başlamaktadır. Bilgiler varlık alanındaki objelerin türlerine, bu objeleri bilme aktarına ve sujenin bu bilgiyi kullanma amacına göre çeşitlenmektedir.

A. GÜNDELİK BİLGİ

Gündelik bilgi kişilerin gündelik yaşamlarında çoğu kez rastlantısal olarak neden- sonuç ilişkilerine dayalı deneyimleriyle edindikleri bir bilgi türüdür, bu bilgiye “empirik bilgi” de denir. Söz gelimi havanın bulutlanmasına ya da romantizma ağrılarının artmasına dayanarak yağmurun yağacağını ileri süren veya soğuk, sert geçen bir kış mevsiminden sonra çok sıcak bir yaz geçirileceğini öngören kişinin bilgisi gündelik bilgidir. Ön yargılar, batıl inançlar, deneme yanılma ve sezgi yoluyla hemen herkesin ortaya koyabileceği sistemsiz, yalın, sıradan bilgiler de bu türden bilgilerdir. Bunlar sonuçları bakımından doğru ya da yanlış bir bilgi niteliği taşır.

Sözü edilen bilgiler kişisel deneyimlere dayandığı, bu bilgilerdeki nedensellik bağımlı kuran da kişisel sezgi olduğu için gündelik bilgilerin genel geçerliliği yoktur.

B. DİNSEL BİLGİ

Dine ilişkin bilgilerde bireyin objesi kutsal kitaplar, vahiyler, peygamberdir. Evrene ve insana ilişkin açıklamaların doğrudan kaynağı kutsal kitaplardır; bu bilgileri ve dini yüzyıllardır yaşatan olgu da inançtır.

Din olgusu, doğüstü kavramıyla; şeylerin gerçek anlamının gündelik görüntülerde olmadığı, inananın (müminin) bir “arka dünyanın” var olduğu inancıyla ilişkilidir. Din ve tapınma, inanma olgusu insanla beraber ortaya çıkmış; önceleri insan açıklayamadığı doğa unsurlarına ve olaylarına kutsallık atfedip tapınmıştır. Söz gelimi İlk Çağda Yunan dünyasının dini çok tanrıcı (politeist) bir dindi. Yaratılan tanrı ve tanrıçaların bir kısmı gücünün büyüklüğüne, kutsallığına inanılan doğa olayları ve unsurlarıydı.

Tek tanrıcı (monoteist) dinlerde de (Hıristiyanlık, Müslümanlık, Yahudilik) evrene ve insana ilişkin açıklamalar kutsal kitaplarda yer almaktadır. Bunların her biri dogma olup birey (suje) bu bilgilere inanır ya da inanmaz.

C. TEKNİK BİLGİ

Tarihsel süreçte uygarlıkların çeşitliliğine rağmen tüm insanların belirli tekniklere, inançlara, estetik ve düşünsel etkinliklere sahip oldukları, yani tüm bu unsurların oluşturduğu kültürün kaynağının aslında evrensel insan doğası olduğu görülmektedir.

Kültürlerin bilançosunu çıkarmak ve onları çözümlmek antropolojinin işi olup felsefenin işlevi ise insan kültürünü derinlemesine ele almaktır. İnsan kültürünün en parlak görüntülerinden biri olan teknik, bilimsel ve empirik bilgilerin pratiğe dönüştürülmesi ile ortaya çıkmaktadır.

Tarih öncesi dönemler (Yontma Taş Devri, Cilalı Taş Devri, Maden Devri) teknik ilerlemenin aşamalarıyla tanımlanmaktadır. Söz gelimi ateşin ve tekerleğin icadı ilk önemli tekniklerdir. Başlangıçta teknikler bilinçli olmayan içgüdüsel pratiklerden doğmuştur. Çoğu zaman aletin bir organı devam ettirdiği fark edilmiştir. Söz gelimi sopa kolun, olta bükülmüş parmağın bir devamı olmuştur.

Daha çok gündelik, empirik bilgiye dayanan bu türden teknik bilginin yanı sıra bir de otomobil, beyaz eşya, bilgisayar ve teleskopta olduğu gibi bilimsel bilgiye dayanarak üretilen teknik söz konusudur. Buna teknoloji denir. Çağımız artık teknoloji çağı olarak tanımlanmaktadır.

Ç. BİLİMSEL BİLGİ

Farklı bilim alanlarında ortaya çıkan bilimsel bilgiler; akla, gözlem ve deneye dayanır. Bilimsel yöntemle ortaya çıkan bilimsel bilginin genel özellikleri nesnellik (objektif), kesinlik, evrensellik, tutarlılık ve sistemliktir.

A. Einstein'a göre; "Bilim yalnızca bir yasalar derlemesi, bağlantısız olgular kataloğu olmayıp özgürce ulaşılmış düşünceleri ve kavramlarıyla insan aklının bir yaratısıdır."

Söz gelimi "Su normal koşullarda 100° C' ta kaynar." yargısı gözlem ve deneyler sonucu ulaşılmış bilimsel bir bilgidir. Bilim adamı obje edindiği su ile ilgili çeşitli gözlem ve deneyler (bilimsel araştırmalar) yaparak bu sonuca varmıştır. Bilimde hedef doğru bilgilere varmaktır, ama ulaşılan her bilginin doğruluğu da değişmez, mutlak (kesin) olmayıp yine bir bilimsel araştırma sürecinin sonucunda bu doğru bilgiler, kanunlar yanlışlanabilir. Söz gelimi fizikte yıllarca geçerliliğini koruyan "ışığın dalgalar hâlinde yayılma teorisi" yanlışlanıp bunun yerini "tanecik kuramı" almıştır.

Bilimler konu ve yöntemleri bakımından farklılaşarak formel bilimler, doğa bilimleri ve İnsan Bilimleri olarak üç gruba ayrılırlar:

İdeal bilimler adı da verilen formel bilimler mantık ve matematiktir. Bunların obje edindiği unsurlar doğal dünyaya ait olmayıp düşünce ile üretilen soyut kavramlardır. Matematik'in sayıları, işlemleri; geometrinin şekilleri; mantığın önermelerinin doğrulukları gözlem ve deneye dayanarak tespit edilemez, zaman ve mekândan bağımsızdır. Ayrıca bu alanların önermeleri içerikleri değil formları bakımından ele alınırlar, bunlar apriori (deneyden bağımsız, akılsal) formlardır. Bunları doğrulama yöntemi, genel yargılardan tek tek olaylara ulaştırılan dedüksiyon (tümdengelim) dur.

Konusu doğa ve doğa olayları olan doğa bilimleri ve ele aldıkları konular şunlardır: fizik (madde ve enerji), kimya (maddelerin yapısı ve birbirine dönüşümleri), astronomi (gök cisimleri), biyoloji (canlılar alemi; insan, hayvan-zooloji, bitki-botanik), jeoloji (yer tabakası), meteoroloji (atmosfer oluşumları), oşinografi (denizler, okyanuslar), paleontoloji (fosiller), tıp (anatomi, patoloji, fizyoloji).

Doğa bilimleri doğa objeleri ve olayları arasında gözlem ve deneylere dayanarak neden-sonuç ilişkisi kurarak teorilere varır. Empirik önermeler de denilen bu olgusal önermelerin doğruluk ve yanlışlığı verilerle her zaman değişebilir.

Doğa bilimleri tek olay ve olgulardan hareketle kuramsal açıklamalara varma yöntemi olan tümevarımı (endüksiyon) temel yöntem olarak kullanmakla birlikte kuramları test etme yöntemi olan tümdengelim (dedüksiyon) de kullanırlar, doğa olaylarını akılsal yani matematik formüllerle ifade edilebilir yasalarla açıklar, determinizm (belirlenimcilik, gerekircilik) ilkesinden hareket eder. Determinizme göre, evrende her olup biten şey bir nedensellik bağlantısı içinde gerçekleşir.

İnsanı değişik niteliklerinden hareketle açıklayan insan bilimleri ise şunlardır: Antropoloji (insanın kökenini, gelişimini, farklı yer ve zamanda ortaya çıkan ırk, dil ve kültürleri inceler), sosyoloji (toplumu, toplumsal kurum, grup ve bunlar arasındaki ilişkileri, toplumsal değişimleri konu edinir), dil bilim (linguistik) (dil özelliklerini, dil çeşitlerini ve iletişim konularını ele alır), tarih, siyaset bilimi, psikoloji. İnsan bilimleri ele aldıkları olay ve olguları ortaya çıktıkları tarihsel (zamansal ve mekansal) koşullar içinde anlamaya çalışıp açıklamalarını doğa bilimlerinin de kullandığı farklı yöntemlere dayandırır. Bu bilimlerde istatistik, belgelerin incelenmesi gibi farklı teknikler de kullanılmaktadır.

Rönesans ve Aydınlanma dönemleri pozitivist bilimsel düşünceyi doğurarak, deneysel bilimlerin gelişmesini sağlamıştır. 18.yüzyılın sonlarıyla 19.yüzyılın başlarında Fransız bilginleri kimya ve fizyoloji alanlarında büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir. Yeni Çağın başlarında önce Kepler ve Galileo'nun sonra da Newton'ın getirdiği bilim ilkeleri ve yöntemleri yavaş yavaş bütün doğa alanlarına uygulanmıştır.

F. Bacon'ın deyişle artık "**Bilim iktidardır.**" ve bunun sonucunda da teknik icatlar hızla birbirini izlemiştir. Ancak art arda yapılan savaşlar ve endüstrileşme ile insanın değerlerinde meydana gelen çözümleri M. Luther King şöyle belirler; **Kuşlar gibi uçmayı, balıklar gibi yüzmeyi öğrendik, bu arada çok basit bir sanatı unuttuk; kardeşçe yaşamayı.**

Tüm bu gelişmelerin insan için anlamı, pozitif bilimlerin insanın yaşamında hakimiyet kurmaya başlamasıydı. Nitekim öyle de oldu; artık bilim çağlarında yaşıyoruz, yirmi birinci yüzyıl uzay çağı olarak tasarlanmaktadır. **Bugün önemli olan, bilimin düşüncelerimiz, umutlarımız, adetlerimiz üzerindeki etkisinin durmadan artmakta olduğu ve belki de daha birkaç yüzyıl artıp gideceğidir (Russell).**

F. Bacon

Doğa karşısında bilimlerle güçlenen insana, mükemmel teknolojileri yaratma yolu açılmış ve 19.yüzyıldaki sanayi devrimi ile artan bu güçlenme 19. ve 20. yüzyıllarda doruğa çıkmıştır. Artık 21.yüzyıl bilgi ve teknoloji çağı olarak tanımlanmaktadır, insanlar korkunç bir bilgi ve teknolojik ürünler fırtınasına tutulmuştur. Birden fazla uyarıcıyı aynı anda net bir şekilde algılamak nasıl zorsa bilgilerin artış hızına da insanın bilgilenme hızı yetişememekte ve bilgilenme konusunda hız ve dolayısıyla zamansızlık sorunuyla yüzyüze kalınmaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmenin hızı, bilgi birikiminin iki katına yükselme süresiyle ölçülmektedir. 1850 yılına kadar bu süre 100 yıldır. Bunun anlamı, söz gelimi 1850 yılındaki bilgi birikiminin 1750'deki birikiminin iki katı olduğudur. 1960-1970 arasında 5 yıla inen bu süre 90'lı yıllarda yaklaşık 3.5 yıl olduğuna göre iki binli yıllarda iki, hatta bir yıla düşecektir.

Bilginin ve bilimlerin göz kamaştıran gelişimi bilimi değerli hâle getirmekle birlikte bilimin insanlığın sonunu hazırlamasına da hiçbir zaman fırsat vermemeliyiz. **Russell'a göre, bilgelik (hikmet)le birleşmeyen kudret tehlikelidir ve çağımız için gerekli olan şey de bilgiden çok bilgeliktir. Bilgelikle birleştiğinde bilimin sağladığı kudret tüm insanlığa büyük ölçüde refah ve mutluluk getirebilir .**

İnsanoğlunun bilme etkinliğinin temelinde evreni, tüm var olanları anlama çabası vardır. Aristoteles'e göre aslında **insan doğası gereği bilmek ister.** Ulaştığı tüm bilgiler, bilgi alanları insan için gerekli ve değerlidir. Bilgi alanları insanın belirli gereksinimleri sonucunda ortaya çıkmıştır.

Pozitif bilimler, uçsuz bucaksız var olanlar evrenine sistematik bilgileriyle, ilkeleriyle bir düzen getirmeye çalışırlar ve evreni tanıma, açıklama ve ona ege-men olma çabasında gündelik bilgiler de dâhil olmak üzere diğer bilgi türlerinden yararlanırlar.

Bilgilenme süreçleri ve metodlarının, kullanılan teknolojilerin, süreç so-nunda edinilen bilgi birikiminin yaşam biçimlerimizi, kişilerle, kurumlarla iliş-kilerimizi belirlediğini görmekteyiz. Ayrıca bu bilimsel bilgi birikimi toplumların uluslararası diyalogları ve ilerleme yarışları üzerinde çok etkili olduğundan bu bil-gilerin edinimi ve kısa sürede yaşamda kullanılır hâle getirilmesi (örneğin, bir tek-niğe dönüştürülmesi) kişilerin ve toplumların en önemli hedefi hâline gelmiştir.

Günümüzde bilimsel gelişmenin hızı ve sonuçları (çevre kirliliği gibi olumsuz bazı sonuçlar da ortaya çıkmakla birlikte) gözlerimizi kamaştırmaktadır. Bu geliş-menin hızını artık takip etmekte zorlanmaktayız. Hayatımızı kolaylaştıran tekno-lojiler ve buluşlar bunun en iyi kanıtıdır.

Kısaca bilimi şöyle algılamalıyız; bilim sonsuz devinim arar; hatta devini-min ta kendisidir; onda her şey devinir, değişir, kabuk değiştirir. Her şey her şeyi yalanlar, her şeyi yıkar. O yüce bilim makinası, durmak dinlenmek nedir bilmez; hiçbir zaman doymaz; en iyiye olan susuzluğu tükenmez, “mutlak”a gelince yaban-cıdır ona. Modern bilimsel düşüncedeki kudret tutkusuna ve mümkün olduğu ka-dar çok ve geniş çaplı etkiler yaratmak arzusuna rağmen bu düşünmenin serüvenli bir yol olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Aklın ve bilimlerin serüvenini en iyi şekilde anlamanın (anlatmanın) bir yolu, düşünme süreçlerine bizzat katılmakken bir diğer yolu da **bilimlerin tarih-lerini** bilmektir; bilimlerin tarihi, aklın başarılı ve başarısız geçen serüvenleriyle doludur. Bu nedenle bilimsel buluşları o dönemin toplumuyla, kültürüyle, onları ortaya çıkaran kişilerle ilişkisinde anlamaya çalışmalıyız ve en önemlisi de günü-müzde bilimsel ve teknik gelişmelerin bir taraftan da dünyanın yok oluşunu hız-landırmasına (insanın yüzünü unutturmasına) izin vermemeliyiz. Bu tarih bilinci hem bilimsel çalışmaları daha iyi anlamamızı ve bunların yaşam için önemini gör-memizi hem de başarısızlıklardan ders almamızı sağlayacaktır.

D. SANAT BİLGİSİ

Sanatçının ürettiği her eser içindeki farklı motifler ve kompozisyonla özgündür, biriciktir; sanatçının dünyayla kurduğu özel ilişki-den ortaya çıkan bir tür bilgidir. Yine o sanat eserinin izleyicisi ya da dinleyicisi için de eser (obje) bir bilgi niteliği taşır. Söz gelimi bir sanat eseri (“Sürrealist bir yapıt.” biçiminde) eleştiri kuramları doğrultusunda ya da dönemlerin sanat üsluplarından hareketle (“Rönesans Dönemi eseri” şeklinde) değerlendirilebilir. Ya da kişiler sanat eserine ilişkin değerlendirmelerinde (“Muhteşem, güzel bir tablo.” ya da “Bu tabloya bakmak bana huzur veriyor.” biçiminde) yalnızca kendilerinden; kendi duygularından hareket edebilirler.

Salvador Dali ‘İç Savaş Sezgisi’

Tarih öncesi çağda büyüyle ve gündelik yaşamla ilgisi olan sanat (söz gelimi Paleolitik Çağda mağara duvarlarındaki verimli av sahneleri) modern çağlarda çıkar gütmeyen estetik haz ürünü hâline gelmiştir.

Sanat eserleri, insan yaşantısında tümüyle estetik haz; duyum sağlama işlevi gören yapıtlardır. **“sanat, bilim ve felsefenin ortak özellikleri yaratıcılıklarıdır. Bu üç düşünce biçimi kesişir, iç içe girer. Felsefe; kavramlarıyla olayları çıkartır, sanat; duyularıyla anıtlar diker, bilim de; fonksiyonlarıyla şeylerin durumlarını kurar. Kavramlar, gök cisimleri gibi önceden tamamlanmış olarak bizi beklemezler. Kavramlar için ayrı gökyüzü yoktur. Onlar keşfedilmeli, üretilmeli, ya da asıl, yaratılmalıdırlar ve yaratıcılarının imzasını taşımadıkça da bir şey olamazlar”.**

Bir sanat eserinin hangi amaçla meydana getirildiği önemli olmayıp; bizim deneyimimizde fiilen hangi işlevi gördüğü önemlidir. Bu işlev de bizde estetik tepki doğurmasıdır. Güzel sanatların ürünü olan objeler / yapıtlar aynı zamanda estetiğin de konusunu oluşturur. Güzel sanatlar, yapıtları ifade etme araçları ve üslupları bakımından şu şekilde sınıflandırılır: görsel sanatlar (resim, heykel, mimari), işitsel sanatlar (müzik), edebiyat (roman, öykü, şiir), sahne sanatları (tiyatro, opera, operet).

3. FELSEFE BİLGİSİ

Gördüğümüz tüm bilgi alanları varlığı parçalayarak, obje edindikleri varlık parçasına ilişkin doğru bilgilere ulaşmaya çalışmaktadırlar. Felsefe ise mevcut tüm bilgi alanlarına projeksiyon tutarak; onların bilgi alanlarını, yöntemlerini tanımlar. Her türlü bilgiyi sorgular, eleştirir. Bu nedenle felsefenin son sözü söyleyen bilgiler üstü bir bilgi (bir üst-dil) olduğunu söyleyebiliriz.

Felsefe; her türlü bilgiyi, olayı, olguyu obje edinebilir ve bunlar üzerinde mantıksal; kavramsal çözümleme yapar; hep bir yolda oluştur ama bu yolda oluş, bir yolda kalış; hedefe ulaşamama anlamında olmayıp, düşüncenin var olanların bilgisine ulaşmak için metotlu, araştırmacı, şüpheli, sorgulayıcı bir düşünme süreci izlemesidir. Felsefe 'nelik' (kavram) bilgisi verir; şeylerin 'neliğini' görmekle, haklarında söylediklerimiz felsefe bilgisidir. Felsefe, her tür bilgiye yönelmiş bir merraktır.

Felsefe önermeleri tek tek felsefe çalışmalarının ürünüdür. Her felsefe doğru, yani anlam açıklaması, her temellendirme önermelerde gerçekleştirilir. Bu nedenle apaydınlık olması çevrildiği dil düzenlerinin içini göstermesi bu önermelerin temel koşullarıdır filozofun gücü asıl ne belli bir duyguyu aşılarda, ne dünyaya ilişkin bir yaşama tutumu sunmada, ne de birtakım gönül isteklerini gidermede ortaya çıkar. Bu güç onun önermelerinde, anlamlar üzerinde söylediklerindeki aranmalıdır. Dili, felsefenin aynasıdır; felsefe olanca nitelikleriyle dilinde yansır. Felsefenin dili çözümleyici bir tasvir dilidir. Bu dili yoğuran, konu olarak aldığı gerçekleri bulup kavramadaki uzmanca davranıştır. Felsefenin ilerlemesi, bu dilin felsefeye özgü bilme görevini gittikçe daha eksiksiz yerine getirme becerikliliğinden başka bir şey değildir. Felsefe birkaç bin yılı kapsayan tarihi boyunca hep dilini düzelterek gelişmiştir.

İnsanın kültürel gelişmenin belli bir aşamasında kendisini, evreni ve içinde yaşadığı çevreyi anlamak için başvurduğu bir refleksiyon ve düşünme biçimi olan felsefi düşüncenin işlevi tüm olguları, önyargıları, kendi dışımızdaki otoritelerin kabul ettirmeye çalıştığı inançları, tutkuları, alışkanlıkları irdelemek, objektif olarak değerlendirmek ve eleştirmektir. İşte kendi kendine yönelebilen (refleksif), belli bir çerçevede içindeki sorunları arayıp bulan, bunların sınırlarını çizmeye çalışan, ilk bulduğuyla yetinmeyen, buna körü körüne bağlanmayan bir düşünme davranışıyla ortaya çıkan bir bilgi türüdür felsefi bilgi . Felsefeden ve felsefi düşünmeden bilimlerin ulaştıkları maddi; somut sonuçlar cinsinden bir fayda beklenmemelidir. Felsefenin işlevi maddesel faydalar sağlamak değil olsa olsa insanı

düşünsel açıdan rahatlatmak; ona düşünsel bir güven sağlamaktır ama bu rahatlamadan önceki süreç var olanlara ilişkin sürekli bir merak ve sorgulama olgularını içerdiğinden yoğun bir “rahatsızlık” (heyacanlı bir bekleyiş) dönemidir.

Bazılarımız kendimizi içinde bulduğumuz bu şaşırtıcı dünyanın anlamını bilmek, genellikle insan yaşamının, özel olarak kendi kişisel varlığımızın önemini ve mümkünse amacını anlamak ister. Yaşamın amacı nedir ve nasıl yaşanmalıdır? gibi sorularla ilgilenirken felsefenin amacı bunlara kesin yanıtlar bulmak değildir. Felsefe bu soruların üzerinde düşünüp, bunları tartışır, akla yakın görünen yanıtları gözden geçirip karşılaştırır. Öyle ise, felsefe ruhun evren üzerindeki serüveninin bir tasviridir. Bazı insanlar bu zihinsel ve spiritüel (tinsel) macerayı izlemekten büyük bir zevk alırlar ki bunlara filozof diyoruz. Onların açtıkları ışıklı yolda adım atmayı yalnız bu zevki paylaşanlara öğütlemek gerekir.

Filozofça düşünmenin göstergesi reçete gibi hazırlanmış herhangi bir felsefi derinlikte yüzmekten çok ısrarlı yürümeye devam etmektir. Kişi önemli sorunlar hakkında kapsamlı düşünceye ulaşma çabası içinde olursa yapılan felsefenin kalitesi muhtemelen yüksek olacaktır.

İşte bu nedenle **Kant**’ın da deyişiyle “felsefe öğrenilmez, yalnızca felsefe yapmak öğrenilir” yani nasıl düşünüleceği; düşüncelerin (felsefenin) nasıl yaşamsal kılınabileceği öğretilir.

Platon’un “doğruluk görüşü” olarak tanımladığı felsefe dünyayı anlama, inceleme, çözümleme, yargılama ve sonuca varma iradesidir. Çünkü felsefe ne sadece Schopenhauer’ın dediği gibi “duygularımın ve düşüncelerimin bir tasarımıdır” ne de sadece varoluşçu filozof Nietzsche’nin belirttiği gibi “nesnel bir ahlakın (aktörünün) aranmasıdır. Buna karşın **felsefe; evren, doğa, birey ve toplumun diyalektik ilişkileri gerçeğinden doğan nesnel düşüncenin incelenmesi, çözümlenmesi ve bu işlemlerin sonucu oluşan nesnel bilinç ve onun tarihidir. Bu nedenle felsefi bilginin özelliklerini daha iyi kavramanın yolu felsefe tarihini bilmektir.**

FELSEFE BİR SERÜVENDİR

Felsefe; size ün, servet elde etmek ya da çalıştığınız yerde ilerlemek için yardım sağlamaz; size ünlü kişilerin övgüsünü kazandırmada, diğer insanlarla ilişkilerinizde daha kibar ve geçimli olmanıza da yardımcı olmaz. Felsefe okumakla huyunuzun daha soylu olacağını ya da halkın filozofça tavrı dediği o çok aranan tavrı kazanacağınızı da beklemeyiniz; dış ağrısına katlanmada, yaşamın güçlüklerine göğüs germede herhangi bir kimseden farkınız olmayacaktır.

Filozof da herkes gibi ayakkabı bağı koptuğunda ya da treni kaçırdığında küfretmekten kendini alamaz; bir çiviye bastığında veya dilini ısırduğunda herkes gibi o da ne duyduğu acıyı ne de kızgınlığını gizleyecektir. Filozofun çabalarını ödülle şereflendirme diye bir şey yok ortada, felsefe bilgisi başlı başına hiçbir işverenin değerlendirdiği bir nitelik de değildir. Öyle ise felsefe öğreniminin gereği var mıdır?

Bu sorunun tek yanıtı vardır; anlama ihtiyacını tatmin etmek. Bazılarımız kendimizi içinde bulduğumuz bu şaşırtıcı dünyanın anlamını bilmek, genellikle insan yaşamının, özel olarak kendi kişisel varlığımızın önemini ve mümkünse amacını anlamak ister. Yaşamın amacı nedir ve nasıl yaşanmalıdır? gibi sorularla ilgilenirken felsefenin amacı bunlara kesin yanıtlar bulmak değildir.

Felsefe bu soruların üzerinde düşünüp, bunları tartışır, akla yakın görünen yanıtları gözden geçirip karşılaştırır. Öyle ise, felsefe ruhun evren üzerindeki serüveninin bir tasviridir. Bazı insanlar bu zihinsel ve spiritüel (tinsel) macerayı izlemekten büyük bir zevk alırlar ki bunlara filozof diyoruz. Onların açtıkları ışıklı yolda adım atmayı yalnız bu zevki paylaşanlara öğütleriz (Cemal Yıldırım, Bilim Felsefesi, Remzi Yan.1979,s.26).

4. FELSEFE SORULARI

“Nedir’li” felsefe sorularında kavram anlamları sorulur. Sözelimi; “bilinç nedir?” “bilgi nedir?”, “evren nedir?” “nedensellik nedir?”, “insan nedir?”, gibi sorularda hep sorulan anlamlardır ve bu sorulara verilen yanıtlar da ilgili kavramlara ilişkin açıklamalar olmaktadır. Felsefe için bu nedenle kavramları açıklama disiplini denilebilir. Açıklamaların da ilk boyutu düşünme ikinci boyutu ise dil olduğundan, bu iki boyut kavram açıklamalarında ayrılmaz bir ikili olarak felsefenin temel araçlarıdır. Çünkü düşünme olmadan kavramlar tanımlanamaz ve dille ifade edilemezler; bu iki olgu birbirini gerektirir. Akıl süzgecinden geçirilen açıklamaların doğru (anlamalı) olma şansları daha yüksektir.

Akıl süzgecini ve dil düzlemine kullanan felsefenin özel bir dili olup bu dil sorular sorar, kavramsal açıklamalar ve mantıksal çözümler yapar ama bu açıklamalara hiçbir zaman durak; sınırlama; nokta koymaz, yani; felsefe sorusunun cevabı tamamlanmış, artık ileriye gidilemeyecek ya da üzerinde oynanamayacak bir ifade olamaz (çünkü felsefe hep yolda olmaktır!). Aksi takdirde felsefe soruları ve felsefe çıkmaz bir yola girer:

“Felsefe bir araştırmadır. Araştırma, sorularını sık sık yenileyen bir çalışma biçimidir. Her araştırma gibi felsefe de yeni sorulara açıktır. Nerede sorular hep aynı kalmışsa orda felsefe araştırma olmaktan çıkmış demektir. Felsefe değişik sorularla kendini korur. Bu soruların gündelik hayattaki sorulardan farklı bir niteliği vardır. Sözelimi; kapının açık mı yoksa kapalı mı olduğunu sormaz ama “olasılık nedir?”, “bilgi edinme yolları nelerdir?” diye sorar. Bu kavramlar da doğada olmayıp; dil düzleminde dirler. Özetle, Felsefe; dünyaya yönelmiş olan dilin anlamında bir derinleşmedir”.

Felsefe araştırmaları dile getirilmiş şeylerle uğraşır. Dünyaya yönelmemiş mantık ve geometri gibi içeriksiz diller de vardır. Bilimler ise daha çok “nasıl” lı sorular sorar; her bilim dalı kendi açısından “evren nasıldır?” diye sorar ve bu sorunun ardından evren ile ilgili açıklamalarda bulunur, çünkü bilimler dünyayı açıklama denemeleridir. Demek ki felsefe ile bilimler yaptıkları işin bir bölümünde çakışmaktadırlar; her ikisinin de sonuçta yaptığı ‘açıklama’; yargıda bulunma; bir bilgi ortaya koymadır. Bu bilgi felsefede kavramlara ilişkin iken, bilimlerde yaşananın dünyanın objelerine, somut olaylarına ve olgularına ilişkindir. Bilimin dilini dünyaya yönelmiş bir dil olarak belirlersek, işte felsefe bu dil üzerine düşünüp, derinleştğinde bu dile ilişkin yargılarda; açıklamalarda bulunur ve ortaya bilim felsefesi çıkar. Yine felsefe projeksiyonunu dünyaya yönelmiş bir başka dil olan sanata tuttuğunda ortaya koyduğu bilgiler sanat felsefesinin alanına girer. Mistik bir dünyası olan dini obje edindiğinde de din felsefesi ortaya çıkar ve din felsefesi; “inanç nedir?” “dinde doğmalar nelerdir?”, “inanma olgusunun insanın hayatındaki yeri nedir?”, “transendental (aşkın) varlık nedir?” gibi sorular sorarken sözelimi dil felsefesi “dil nedir?”, “dil-ırkçılığı nedir?”, “dilde çözümlemenin işlevi nasıldır?”, “dilnin ontik yapısı nasıldır?” gibi sorular üzerinde durur. Tarih felsefesi; tarihsel varlık-alanı ve bu alanın ilkelerini, zaman ve mekan olgularını, nedenselliği, determinizmi, değişimi, statikliği vs. yi obje edinirken devlet ve hukuk felsefeleri de etik alanının (doğruluk, adalet, özgürlük, eşitlik gibi) hemen hemen tüm değerlerini ve olgularını sorgularlar.

Bilimin sorularıyla felsefe sorularının farkını şu örnekler üzerinde irdeleyebiliriz;

1. “Herhangi bir konudaki doğru bilgi o konuya ilişkin gerçeği de yansıtır mı?”
2. “Nedensellik kavramının modern bilimde yeri var mıdır?”
3. “Işık elektrona çarptığı zaman onu yörüngesinden dışarı fırlatır mı?”
4. “Türkiye’de son on yılda köyden şehre olan göçlerde çok büyük bir artış olmuş mudur?”

Bu sorulardan 1. ve 2. sorular felsefe soruları (kavramsal sorular) olup, ancak “doğru”, “bilgi”, “nedensellik” ve “gerçek” gibi kavramların anlamlarının aydınlatılması yoluyla cevaplandırılabilirler. 3. ve 4. sorular ise olgusal sorular olup, bu tip soruları cevaplamanın ön koşulu ise gözlem deney ve araştırma yoluyla veri toplamaktır. Felsefe sorularında ise kavramların anlamlarına; olgulara yönelik mantıksal çözümleme yapılmalıdır ki, bu çözümleme için de bu kavramlarla uğraşmış filozofların düşüncelerine bakılabilir. İlkçağdan günümüze kadar olageldiği gibi günümüzde de inceleme konusu ister metafizik ister dinsel ya da bilimsel nitelikte olsun felsefe, mantıksal (kavramsal) çözümleme yöntemini kullanmaktadır;

“Geleneksel felsefe daha çok metafizik sistemler kurarken, yüzyılımızın başından beri felsefede giderek güçlenen eğilim, mantıksal çözümleme yoluyla günlük düşünce ve bilimde kullanılan kavramların aydınlatılması biçiminde belirmiştir. O kadar ki, felsefeyi mantıksal düşünmeye indirgeme ya da onunla bir tutma düşüncesi çok yaygın bir eğilime dönüşmüştür. B. Russell 1914 yılında mantığı felsefenin özü diye nitelemiş; R. Carnap daha da ileri giderek felsefeyi mantıktan ibaret saymıştır. Carnap’ın bağlı olduğu mantıksal empirizm ekolü için, metafizik yararsız, boş ve aldatıcı bir uğraşdır. Evrenin gerçek niteliği ile insanın varlığının anlam ve amacı üzerinde yürütülen spekülâtif düşünme yerini ölçülü, sorumlu ve bilimsel nitelikte bir mantıksal çözümlemeye bırakmak zorundadır. Çünkü bu gibi konularda metafiziğin öteden beri ileri sürdüğü genel yargılar insan heyecan ve duyarlılığına hitap eden fakat hiçbir zaman olgusal olarak doğrulanmayan şiir türünden ifadeler olmaktan ileri gidememiştir”.

O halde felsefe sorularından hareketle felsefenin kullandığı özel dili; bir üst yapı dili; bir üst dil ya da mevcut dünya dillerine yöneltilmiş projeksiyon dil hatta mevcut dillerin tercümanı olarak betimleyebiliriz:

“Felsefe önermeleri tek tek felsefe çalışmalarının ürünüdür. Her felsefe doğrusu, yani anlam açıklaması, her temellendirme önermelerde gerçekleştirilir. Bu nedenle apaydınlık olması çevrildiği dil düzenlerinin içini göstermesi bu önermelerin temel koşullarıdır filozofun gücü asıl ne belli bir duyguyu aşılıyışta, ne dünyaya ilişkin bir yaşama tutumu sunmada, ne de birtakım gönül isteklerini gidermede ortaya çıkar. Bu güç onun önermelerinde, anlamlar üzerinde söylediklerindeki doğrulukta aranmalıdır. Dili, felsefenin aynasıdır; felsefe olanca nitelikleriyle dilinde yansır. Felsefenin dili çözümleyici bir tasvir dilidir. Bu dili yoğuran, konu olarak aldığı gerçekleri bulup kavramadaki uzmanca davranıştır. Felsefenin ilerlemesi, bu dilin felsefeye özgü bilme görevini gittikçe daha eksiksiz yerine getirme becerikliliğinden başka bir şey değildir. Felsefenin birkaç bin yılı kapsayan tarihi boyunca hep dilini düzelterek geliştiğini kim yadsıyabilir?”

Felsefe sorularına; bu üst yorumlama; anlamlandırma diline antik Yunan felsefesinde en tipik felsefi metin örnekleri olan Platon'un diyaloglarının kaynaklık ettiğini söylemek yanlış olmaz. Bu diyaloglar, Platon'un hocası Sokrates ile onun karşısına koyduğu, değişik kişiler arasında geçer ve baştan sona soru ve cevap şeklinde gelişir. Platon diyaloglarında hep farklı kavramları ele alıp onların özünü; tanımını; ideasını belirlemeye çalışır. Sözgelimi; "Lakhes" diyalogu 'cesaret' kavramı üzerinedir; bu diyalogda Sokrates '**cesaretin korkulması gereken şeyin bilgisi**' olarak tanımlanmasını yeterli bulmayınca, konuşanlara onun bir erdem olduğunu söylemekle yetinir. 'Sofistler' ya da 'erdem'e ilişkin bir diyalog olan "Protagoras"da da, erdem'in öğretilip öğretilmeyeceği tartışması, Sokrates'in erdem'in öğretilabilir bir şey olduğunu ama Protagoras'ın da tersini iddia etmesiyle sona erer. "Gorgias" diyalogunda ise, temel konu güzel ve etkili konuşma sanatı olan belâgattir. Diyalogun sonunda, gerçek mutluluğun ölçülülükte ve kendine egemen olmaktan aranması gerektiği; ruhça ve vücutça ölçülü olmanın önemi; belâgatın insanı ölümden kurtaran sanatlardan sadece birisi olduğu ama asıl hangi kimsenin ölümden kurtarılması gerektiğini bilmenin önemli olduğu gibi düşünceler ortaya çıkar.

5. KURAM, – İZM VE İDEOLOJİ NEDİR?

Kuram, fiziksel ve toplumsal gerçekliklere ilişkin genelleşmiş bir bilgi; düşünsel bir bilgidir. Kuram (teori) ve eylem (pratik = kılığ = praksis) insanın bilgi süresince kullandığı olmazsa olmaz ve her zaman birbirini gerektiren olgulardır. İnsanlığın bilgi süreci kuramla eylemin sürekli olarak birbirlerine dönüşmeleriyle gelişmiştir.

Kurama ilişkin şöyle bir tanım da yapmak mümkündür; kuram; olgu, bilgi veya uygulamalardan hareketle ulaşılan bir düşüncedir. Kuramları ortaya çıkaran nedenlere (kaynaklara) bakıldığında üç tip kuram belirlenebilir;

❖ *İzm kaynaklı kuram*

İdealizm, Realizm ve Thomizm gibi felsefeler gerçekliği ve insanın oluşla-gerçeklikle ilişkisini açıklamaya çalışmışlardır. İşte bazı eğitim kuramları bu İzmlerden kaynaklanırlar ki, bu tip kuramlara eğitim alanından Naturalizm ve Pragmatizme ilişkin unsurları taşıyan (bu İzm'lerden kaynaklanan) Progressivist eğitim kuramı ya da İdealist ve Realist tezler içeren Essensialist eğitim kuramı örnek olarak verilebilir. Bazı kuramlar da ideoloji kaynaklıdır. Sözgelimi bazı ülkelerdeki eğitim kuramları o ülkelerdeki yaygın ideolojileri yansıtır; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki öğretimde temelde Amerikan Demokrasi geleneği vardır. Eski Sovyetler Birliği'ndeki eğitim de Marksist-Leninist ideolojiye dayanmıştır.

❖ *Tepki Kaynaklı Kuram*

Kuramlar genellikle felsefe ve ideolojilerden kaynaklanmakla birlikte belirli bir toplumsal, siyasal ve ekonomik düşünce ya da uygulamalara bir tepki olarak da ortaya çıkabilmektedirler. Sözelimi, Amerikan Devriminden sonra ulusallaşma sürecinde (Thomas Jefferson gibi) lider düşünürler Cumhuriyetçi kuramlardan hareket ederek özgür siyahların eğitimine ilişkin kuramlar ortaya atmışlardır.

Yine İlerici (Progressivist) eğitim, Naturalizm ve Pragmatizmden kaynaklanarak; 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında A.B.D'de cansız, rutin bir hale getirilen ve siyasete alet edilen geleneksel eğitime bir tepki olarak ortaya çıkmış kuram örneğidir.

Temel eğitimin yeniden canlandırılmasını baz alan Yeni-Temelcilik (Neo-Essentializm) ise, 1970'lerin sonunda ve 1980'lerde siyasal, ekonomik ve eğitimsel uygulamalara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

❖ *Uygulama Kaynaklı Kuram*

Bir siyaset, eğitim ya da ekonomi kuramı mevcut uygulamalardan da kaynaklanabilmektedir. Yani pratikteki yapıp-etmeler ve bunlara ilişkin araştırma verilerinden (sonuçlardan) bir kuram ortaya çıkarılabilmektedir. İzm'ler yüzyılımızın üzerinde en çok tartışılan olgularındırlar. Her -izm aynı kategoriye sokulamaz; her biri farklı alanlarla ilgilidir. Sözelimi bir sanat alanındaki, felsefedeki veya değer görüşleriyle ilgili - izm'ler ele aldıkları konular ya da uygulandıkları alanlar açısından farklıdırlar ama her - izm'i ortaya çıkaran bir felsefe vardır yani özde her -izm bir düşünceler kümesidir.

İzm'ler birkaç şekilde ortaya çıkarlar, ki bunun en temel biçimi bilimlerde ve felsefede her şeyin bir tek ilkeyle açıklanmaya çalışılmasıdır. İzm'lerin ikinci ortaya çıkış biçimi ise, belli bir alanda (bilgi ve varlık alanında) doğru olarak saptanmış bir ilkenin, bir niteliğin bulunduğu alandan başka bir alana aktararak o alanda açıklanmasıdır. Bunun dışında - İzm'ler Marksçılık, Yeni - Platonculuk, Yeni - Thomasçılık gibi ekoller halinde ortaya çıkarlar ki, bir de bir filozofun görüşünün - İzm olması söz konusudur; Aristotelizm, Platonizm, Kantçılık, Epikürosçuluk gibi.

Örneğin İdealizm (düşüncelilik), kısaca varlığı düşünceye indirgeyen öğretilerin genel adı olup, **İdealizme** göre; suje kendi tek başına vardır ama obje tek başına bir var olan değildir; objenin sujeden bağımsız bir varlığı yoktur, onun varlığı bilinmesine bağlıdır; suje yoksa obje de yoktur. Bu yargılar ölçü olarak alındığında bunları kabul eden her görüşe idealist diyebiliriz. İdealizm bilgi felsefesi alanında ortaya çıkar ama bir varlık -izmi haline gelir. İdealizm temeline dayanan pek çok